

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 91 1970

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÈ

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: E. N. Tigerstedt, Örjan Lindberger

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Tideström, Gunnar Brandell

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Hällbyg. 34 C, 752 28 Uppsala

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB, Uppsala 1971

moral of the wildest naturalism but my *world* is the aesthetical literature». I 1889 ga han ut, i Köbenhavn, boken *Fra det moderne Amerikas Aandsliv*, nærmest et stridsskrift, et flammende og sprudlende vittig angrep på USA og det åndsliv Hamsun mente at landet så totalt manglet; en voldsom harselas over demokratiet, over alt som skulle være så »stort», over farten og pengejaget, over gangstervirksomheten og den feberaktige journalistikken. Ikke en gang amerikanerens måte å hilse på kunne Hamsun tåle: »Dette *How do you do* er en lige saa meningsløs Hilsen, som en venskabelig Knytnæve eller et inderligt Skældsord; bogstaveret oversat blir det: »Hvorledes gör du gör?» (...) Naar Amerikanerne hilser, saa hilser de af alle kræfter.»

Senere — i 1928, under tittelen *Festina Lente* — reserverte Hamsun seg og hyllet Amerika som en kulturell stormakt. Det er uomtvistelig at det österlandske *Festina Lente* (»De har lært for meget av Russerne», sa Arne Garborg en gang til Hamsun) og det amerikanske »grasp as much as you can and as fast as you can» skapte en slags syntese i Knut Hamsuns diktning.

Det vi hittil kjenner til om Knut Hamsuns Amerika-opphold er spredte kommentarer, anekdoter, enkelte brev, gjetninger i litteraturhistorier etc. Dessuten har en svenske, Per Axel Hildeman, skrevet en höyst respektabel licentiatavhandling over emnet. Manuskriptet ligger bortgjemt i et arkiv et eller annet sted i Stockholm.

Men i 1969 ga Gyldendal Norsk Forlag ut en bok — Knut Hamsun og Amerika. Den er forfattet av Harald S. Næss, professor i Skandinavisk litteratur ved University of Wisconsin i Madison. Det er en fyldig og oversiktlig avhandling på bortimot trehundre sider og Næss har kunnet fylle igjen mange av de lukene som tidligere har eksistert i litteraturhistorien om Norges største romanforfatter.

Begynnelsen var et foredrag professor Næss holdt ved Aarhus Universitet i 1962. Senere har forfatteren plöyd dypt i stoffet, sökt i biblioteker og tidsskrifter og aviser og alle mulige slags kilder for å skaffe seg et noenlunde helt bilde av Hamsuns Amerika-opphold. Boken er delt i tre hoveddeler: Hamsun i Amerika, Hamsun om Amerika og Hamsun og Amerika — pluss et tillegg som består i opptegnelser av folk som kjente Hamsun i USA.

Den første delen kartlegger, så godt det lar seg gjøre, Hamsuns forskjellige gjøremål i USA. Næss trekker frem mye nytt stoff, brev og anekdoter som kaster nytt lys. Allerede tidlig kjenner man igjen den Hamsunske tonen — vittig, på grensen til brutalvittig, som i en uttalelse om Kristofer Jansons bok »Minneapolis

Mysterier»: »Jeg forstaar at han nu skriver paa en bok som heter »Minneapolis Mysterier». Jeg har ikke læst boken, men etter titlen at dømme, vilde jeg heller sluke en paraply end at læse den» (s. 82). Det har en viss interesse å vite at Hamsun — til tross for hva han selv senere skulle si — sannsynligvis kom i kontakt med Dostojevskij allerede i Amerika, nærmere bestemt Forbrytelse og Straff. I delen om Hamsun om Amerika legges hovedvekten på en analyse av *Fra det moderne Amerikas Aandsliv* og Næss klarlegger en del av de urimelighetene Hamsun i sin voldsomme utskjelling gjør seg skyldig til, hvorledes den norske forfatteren bare eller nesten bare har tolket USA etter eget forgodtbefinnende. Særlig blir dette tydelig i Næss' insiterende gjennomgang av »Amerika i Hamsuns diktning», meget av det Hamsun kritiserer i USA blir dreiet om og opptrer i ren drakt i flere av forfatterens romaner.

Den siste delen forsöker å klarlegge hvorledes Amerika kunne virke som en forløser for det Hamsuns dikteriet. Et eksempel: »Hamsuns observasjoner over Amerikas talere og »sangere» og deres evne — særlig Mark Twains — til å overføre noe av sin muntlige umiddelbarhet til det trykte ord viser dikteren på vei til en ny stil» (s. 231), den nye stilen som senere skulle innebære Sult, Mysterier, August-trilogien etc.

Harald Næss' bok er grundig og faktisk spennende. Den blir en viktig kilde for fremtidige Hamsunforskere.

Arne Falck

Robert D. Sutherland: *Language and Lewis Carroll*. Janua Linguarum. Studia Memoriae Nicolai van Wijk Dedicata. Mouton, Hague. Paris 1970.

Det fortelles at soldatene under den første verdenskrig hadde to bøker med seg; bibelen og Alice in Wonderland av Lewis Carroll. Skulle man idag foreslå en bok for soldatene, så måtte det bli enten Alice eller Joseph Hellers *Catch 22*. Og det er ingen tilfeldighet at jag plasserer de to bøkene ved siden av hverandre. Den såkalte »nonsense» fins det utallige eksempler på i nettopp *Catch 22*. »Nonsens»-setninger — dvs. setninger som umuliggjør enhver logikk og likevel er helt logiske for derved å bli komiske vrimler det av i Hellers bok, f. eks. Kaptein Yossarian som påstår, at i og med at han er gal så kan de ikke sende ham i krigen, og legen som svarer ved å stille spørsmålet: Hvem skulle de ellers sende? I Alice: »But i don't want to go among mad people,» Alice bemerked. »Oh, you can't help that,» said the Cat;

»we're all mad here, I'm mad. You're mad.»
 »How do you know I'm mad?» said Alice.
 »You must be,» said the Cat, »or you wouldn't
 have come here.»

En annen side ved Lewis Carroll (og Edward Lear, en annen stor engelsk »nonsense»-dikter) er det rene språkspillet. Det er vel helt åpenbart at Lewis Carroll må ha betydning meget for det som med et moderne språk kalles Konkretistisk lyrikk. Undertegnede holder på med en slik liten undersøkelse. Beviselig er også at James Joyce i *Finnegans Wake* var opptatt av Lewis Carroll og Alice in Wonderland og Through the Looking Glass.

Robert D. Sutherlands avhandling tar opp hele det vide perspektivet i språkspillet till Lewis Carroll, denne underlige dobbelt-natur som egentlig het Charles Lutwidge Dodgson og var matematiker og Lærer, samt en av de første virkelige amatør-fotografer. Han ble så til den grad begeistret for anagrammer at han omskapte seg selv (eller sitt diktende jeg) via Lutwidge = Ludovic = Louis og Charles (Carolus) til Lewis Carroll.

Sutherlands bok er en nydelig sak på borti-mot 250 sider og forfatterens tese er at Carroll's »interest in language was far more extensive in scope, and his linguistic insights far more sophisticated, than has commonly been supposed» (s. 13). De første 70 sidene tar opp det vi vet om Carrolls lingvistiske studier. Her er mange usikkerhetsmomenter fordi forfatteren ofte må gjette seg til, via forskjellige opplysninger fra dagbøker, hvilke bøker innen området Carroll leste. Sutherland er imidlertid meget forsiktig og hans redegjørelse virker hederlig og klok. På et sted blir kanskje gjetningen våghalset. Etter å ha sitert fra Carrolls dagbok, hvor forfatteren skriver at han vil »finish Mill and dip into Dugald Stewart», skriver Sutherland: »He is undoubtedly referring to John Stuart Mill's *A System of Logic* (1843).» Men han skriver ikke noe mer om hvorfor det skulle være så utvilsomt. Resten av boken er viet en grundig studie i Lewis Carrolls bruk av denne lingvistiske lærdom, under rubrikker som »Signs», »Names», »Ambiguity», »Sound and Sense» og »Word Magic».

Jeg er ingen linguist og har lest Sutherlands avhandling som litteraturhistoriker. Siden dette er det første store arbeidet over Carroll blir boken, bare i egenskap av den saken banebrytende. Den er stringent og forfatteren er så forsiktig og klar i sine redegjørelser, at jeg er imponert. At Lewis Carroll var en stor dikter står uimotsagt, at han også var en ekspert i lingustikk har Sutherland kunnet vise på en overbevisende måte. Det er *en* hake ved boken. Forfatteren diskuterer overhodet ikke et monu-

mentalt verk innen genren: Alfred Liedes Dichtung als Spiel (1963) som i to bind tar opp språkspillet og språklekens historie helt fra begynnelsen av og frem til Joyce og Christian Morgenstern. Der fins bl. a. hele 70 sider om Lewis Carroll. Sutherland ville sikkert hatt en del nytte av å lese Liede.

I en seriøs anmeldelse så pleier man kanskje ikke å avslutte med sitater fra en »nonsense»-dikter, men la meg få gjøre det likevel — denne ene gangen: »It's a great huge game of Chess that's being played — all over the world — if this *is* the world at all, you know!» (Through the Loking Glass.)

Arne Falck

Joseph H. Waldmeir: *American Novels of the Second World War*. Mouton. The Hague & Paris 1969.

Det andra världskriget har mer än någon annan händelse påverkat romanförfattarna i USA. Waldmeir har i sin undersökning förtecknat 250 romaner, som alla har det gemensamt att de skildrar stridshandlingar. Avsikten har varit att kartlägga attityderna hos författarna till krigets blodiga hantverk och till den ondska som frambringt det, men också att se i vilken mån något intresse har funnits för kausalresonemang, varför andra världskriget uppstått och vilka följderna blivit.

Waldmeir tycker sig finna en klar skillnad i synen på världskriget 1914-18 jämfört med 1939-45. Första världskriget fördömdes av nästan alla som skrev om det, som något smutsigt och förnedrande. Man var cynisk och desillusionerad, »a lost generation» som förlorat tron på värden och ideal. Efter 1945 möter man däremot en inställning som kort karaktäriseras med följande ord av hjälten i Irwin Shaws *The Young Lions*: »I believe in the war.» Stilistiskt influerade av Hemingway, moraliskt av 30-talets sociala kritik i romanform — Steinbeck, Farrell, Dos Passos — drog man ut på korståg mot det onda. Människan var i grunden god; striden mot fascismen innebar motstånd mot idéer som förnekade denna grund-sanning. Kriget i sig var inte roten till det onda. »The writers saw the war as a struggle against a political and social philosophy whose amorality and cruelty they found so dangerous and repugnant as to justify the bloodshed and the viciousness entailed in destroying it.» Denna Waldmeirs huvudtes utesluter naturligtvis inte att författarna ofta ställt sig kritiska till kriget som maktmedel, men en överväldigande grupp har sett det som ett mindre ont med vilket man kan fördriva ett större.